

JEZIČNA SLIKA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG BAROKA

Josip Vončina

1. Najnovija istraživanja pokazuju da barok u hrvatskoj književnosti punom snagom ili važnim izdancima živi dva stoljeća: počinjući oko godine 1600, završavajući s Antunom Ivanošićem (1748–1800) i Josom Krmpotićem (oko 1750/55–1797).¹ Pri tim bi istraživanjima velike koristi mogli dati dosadašnji plodovi hrvatskoga jezikoslovlja. Valjalo bi ih, čini se, uključiti među nove interdisciplinarne pristupe našem književnom baroku.²

Upravo stoga možda neće biti nekorisno upozorimo li na složenost jezične strane ukupnoga hrvatskog razvoja u barokno doba.

2. U to se vrijeme potpuno razastrla još u srednjovjekovlju začeta i u XVI. stoljeću proširena lepeza svih književnojezičnih tipova koji su ponikli na temeljnim narječjima našega dijasistema. Potpuno u skladu s narječnim stanjem, tradicionalna ih je podjela lučila na troje: čakavski, štokavski, kajkavski. Nakon fundamentalnih istraživanja (što su ih obavili László Hadrovics [155; 156] i Eduard Hercigonja [174; 175; 179] smatrao sam da valja uvesti i četvrti, hibridni tip.³ U dijelu kroatistike to je naišlo na otpor, koji se osobito izrazio jednim prilogom ovoj ediciji.⁴ Bilo bi vrijedno s metodologijske strane promotriti tekst o kojem je riječ; učiniti ću to kad mi vrijeme dopusti. Naprotiv, Kravar prihvaća četvornu podjelu: jer izvan poglavlja »Das Barock in der kajkavischen Literatur des 17. und 18. Jahrhunderts«⁵ obrađuje »Das Barock in der Literatur des Kreises um Petar Zrinski«.⁶

U barokno doba pada i konačna odluka za latinicu kao grafijsko sredstvo cjelokupne hrvatske pisane riječi. Taj slovni sustav, doduše, nije tada još dobio svoj konačni lik. Ali se javilo prvo cjelovito djelo koje na svoj način teži obraditi to bitno pitanje: Damanjčević *Nauk za pisati dobro* iz godine 1639.⁷ Usred baroka izrađen je i

prvi nacrt sustavne slovne reforme, Vitezoviće (367), na kojem će Ljudevit Gaj zasnovati svoje konačno rješenje.

Središnje mjesto u jezikoslovnom radu baroknoga doba čine normativna djela: gramatike i rječnici. Na samom je početku razmatranog razdoblja objavljena prva hrvatska gramatika: Kašićeve *Institucije* (248); pri kraju tog doba slavonske gramatike: Reljkoviće i Lanosoviće. Pošto se čakvski književnojezični tip iskazao najstarijim našim tiskanim rječnikom, Vrančićevim (577), do sredine ih je XVIII. stoljeća objavljeno još pet: 1649–51. Mikaljino *Blago jezika slovinskoga*, 1670. Habdelićev *Dikcionar*, 1728. Della Bellin *Dizionario*, 1740. Belostenčev *Gazophylacium*, 1742. Jambrešićev *Lexicon*. Ukupnoj slici o hrvatskome književnom baroku znatno će pridonijeti dobar uvid u sve njih; neobično važna Kravarova knjiga poimence spominje samo jedan od njih, Belostenčev: »Als das wichtigste Werk des Pauliners wird nach wie vor sein zweibändiges *Gazophylacium* betrachtet, ein großes lateinisch-kroatisches und kroatisch-lateinisches Wörterbuch, das als eines der besten in der relativ langen Reihe der kroatischen lexikographischen Werke aus der frühen Neuzeit eingestuft wird.«⁸ Svježi i temeljiti istraživački napori zorno pokazuju da se u dopreporodnim hrvatskim rječnicima krije dragocjeno leksičko blago, koje svjedoči o razvijenim stručnim terminologijama. Na primjer, pokazuje se kako naši preci u barokno doba nisu samo skladno muzicirali nego i obiljem riječi znali izraziti sve što im je pritom trebalo.⁹

Ipak, valja reći da tu leksikografiju nismo dublje proučili. Na primjer, kroz cijelo se naše stoljeće ističe da Mikaljino *Blago* poznajemo tek površno, pa da je današnja kroatistika dužna u nj uložiti još mnogo truda. Budući da je dosta rijedak, trebat će ga izdati pretiskom. Takav je način pokazao kako knjiga, ovim postupkom pružena znanstvenoj javnosti, može doživjeti istinsku preocjenu; dokazuju to pretisci rječnika Belostenčeva (1972–73), Habdelićeva (1989) i Jambrešićeva (1992). Della Bellin *Dizionario* posve se oskudno prikazuje u pregledima dopreporodne hrvatske književnosti; u djelima o književnom radu preporodnoga doba Della Bella se i ne spominje.

Tek je načelno poznata činjenica da *Dizionario* hrvatske riječi obilno potvrđuje primjerima iz rukopisa i knjiga što su ih južnohrvatski pisci stvarali četvrt tisućljeća: od Šiška Menčetića i Džore Držića do Ignjata Đurđevića. Za naše preporoditelje Della Bellin je rječnik bio uzornom knjigom: upravo kao što je Gundulićev *Osman* predstavljao vrhunski književni uzor. Vlastite priloge u tome smjeru¹⁰ pisac ovih redaka smatra tek poticajima za buduća potanka istraživanja.

3. Do prije dva–tri desetljeća prevladavao je nazor da o našim dopreporodnim piscima treba stvarati monografije koje im jezik prikazuju redom utvrđenih razina. Dakako, takav je pristup koristan, ali nije jedini. O književnosti XVI. stoljeća dao je iscrpnih rasprava: osim Rešetarovih o *Ranjininu zborniku* (454) i Marinu Držiću

(453) ističe se trosveščana Vaillantova o Zlatariću (516). Hrvatski barokni pisci (osim iznimaka: npr. Kanižlić [544]) takvih jezikoslovnih prikaza nisu dobili: Gundulića Rešetar obrađuje na malo prostora, prema jezičnim mu »glavnim osobinama« (456).

Kao što se može nazreti, jezična problematika hrvatske barokne književnosti nije još dovoljno ispitana. Bit će dragocjeno ako se, proučavajući je brže i marljivije, jedan (jezikoslovni) pol naše filologije uzmgne ponadati nešto jačem odazivu drugoga, književnoznanstvenoga.

BILJEŠKE

¹ Usp.: Zoran Kravar, *Das Barock in der kroatischen Literatur*, Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Reihe A: Slavistische Forschungen, Neue Folge Band 2 (62), Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 1991. — Za većinu bibliografskih jedinica (koje su objavljene do 1988) upućujem na popis literature u mojoj knjizi *Jezična baština*, Književni krug, Split 1988, 319–347; navodim ih rednim brojem što ga imaju u tom popisu.

² *Hrvatski književni barok*, uredila Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb 1991.

³ Josip Vončina, *n. dj.*, 187–248.

⁴ Mijo Lončarić, Pogled na jezik starog kajkavskog pjesništva, *Dani Hvarskog kazališta XIX*, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split 1993, 26–36.

⁵ Kravar, *n. dj.*, 245–298.

⁶ Kravar, *n. dj.*, 205–243.

⁷ Usp. Vončina, *n. dj.*, 132–134.

⁸ Kravar, *n. dj.*, 288–289.

⁹ Stanislav Tuksar, *Hrvatska glazbena terminologija u razdoblju baroka*, Nazivlje glazbala i instrumentalne glazbe u tiskanim rječnicima između 1649. i 1742. godine, Hrvatsko muzikološko društvo — Muzički informativni centar KDZ, Zagreb 1992.

¹⁰ Josip Vončina, Della Bellin *Dizionario* u hrvatskom narodnom preporodu, *Isusovac Ardelio Della Bella (1655–1737)*, Radovi međunarodnoga znanstvenog simpozija, Split, 14–15. listopada 1988, Crkva u svijetu i Obnovljeni život, Split/Zagreb 1990, 97–128; Josip Vončina, Della Bellin odraz na hrvatski narodni preporod, u knjizi: *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb 1993, 22–27.